

Efren Carbonell

L'escola inclusiva a Catalunya 2003-2014. Crònica d'una dècada d'avenços, sotracs, frenada i caiguda en picat

Resum

En un context de crisi econòmica, els més vulnerables corren el perill de veure retallats els seus drets i, malauradament, les persones amb necessitats educatives especials han vist minvar els seus recursos a l'aula en els últims anys. Aquest article dibuixa l'estat de la qüestió de l'escola inclusiva a Catalunya des del 2003 fins als nostres dies i proposa un seguit de mesures per garantir el dret de tots els infants a tenir una escola inclusiva.

Paraules clau:

Educació, Necessitats educatives especials, Escola inclusiva, Polítiques educatives, Catalunya, Drets humans, Actituds.

La escuela inclusiva en Cataluña 2003-2014. Crónica de una década de avances, sacudidas, frenada y caída en picado

En un contexto de crisis económica, los más vulnerables corren el peligro de ver recortados sus derechos y, desgraciadamente, las personas con necesidades educativas especiales han visto menguar sus recursos en el aula en los últimos años. Este artículo dibuja el estado de la cuestión de la escuela inclusiva en Cataluña desde el 2003 hasta nuestros días y propone un conjunto de medidas para garantizar el derecho de todos los niños a tener una escuela inclusiva.

Palabras clave: Educación, Necesidades educativas especiales, Escuela inclusiva, Políticas educativas, Cataluña, Derechos humanos, Actitudes.

The Inclusive School in Catalonia 2003-2014. Chronicle of a decade of progress, jolts, deceleration and nose-dives

In a context of economic crisis and recession, the most vulnerable are at risk of having their rights curtailed, and, unfortunately, people with special educational needs have been subjected to a significant reduction in teaching resources in recent years. This article outlines the situation of the inclusive school in Catalonia from 2003 up to the present and proposes a series of measures to guarantee the right of all children to an inclusive school.

Keywords: Education, Special educational needs, Inclusive school, Educational policies, Catalonia, Human Rights, Attitudes

Com citar aquest article:

Carbonell i Paret, Efren (2014). "L'escola inclusiva a Catalunya 2003-2014. Crònica d'una dècada d'avenços, sotracs, frenada i caiguda en picat". *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 58, p. 77-96

- ▲ *Inclusió és quelcom més que ubicar simplement persones en comunitats de veïns, escoles, famílies, llocs de treball, activitats lúdiques normals, etc. Es tracta de donar-los els suports adequats per a formar-ne realment part activa i en plena connexió.*

Sharon C. Gómez (2013)

Després de vint anys de la Declaració de Salamanca, amb una Convenció de Drets de les persones amb discapacitat signada i ratificada per l'Estat espanyol l'any 2008, una Llei Catalana d'Educació aprovada per un ampli consens fa un lustre i, finalment, ja amb un Reial Decret Legislatiu 1/2013 de 29 de novembre, en què s'aprova el text refós de la Llei General de drets de les persones amb discapacitat i de la seva inclusió social vers una escola per a tothom hauria d'haver arribat gairebé al final (Carbonell, 2013).

Tanmateix, i malgrat els avenços jurídics, metodològics i científics, no ens trobem en el millor dels moments. En nom de la crisi econòmica s'ha laminat progressivament un actiu social de primer nivell.

El fet d'haver tingut tres lleis marc (LLISMI, LLIONDAU, LLEDRETS), a banda d'una constitució i un estatut d'autonomia disfuncionals, una llei catalana, sis lleis orgàniques en vint-i-tres anys (LODE, LOGSE, LOPE-GCE, LOCE, LOE, LOMCE), dos decrets vigents (117/84¹, DOGC-2528, 27/11/97) i un munt d'instruccions d'inici de curs, que amb prou feines llegeixen els inspectors d'ensenyament, a més de ser una veritable rêmora a l'eficiència i efectivitat de qualsevol sistema educatiu seriós, tampoc no ajuda gens al progrés i a la innovació pedagògiques i menys encara –com és el nostre cas– supeditat a uns canvis de color polític altament personalitzats.

L'escola inclusiva és un dret que demanda una transformació i adaptació de la comunitat educativa L'escola inclusiva és un dret –basat en una filosofia i unes pràctiques pedagògiques àmpliament contrastades– que demanda una transformació i adaptació de la comunitat educativa en base a un principi de justícia social i al reconeixement a tots els alumnes d'unes capacitats d'aprenentatge que s'han de desenvolupar dins d'un clima d'acceptació, respecte i confiança (Capellas, 2014). L'alumne, independentment de la seva condició de salut, no només ha de tenir presència a l'aula ordinària, sinó que hi ha de participar, interactuar i aprendre (Carbonell, 2014).

En la crònica d'aquesta dècada, partirem dels plantejaments i recomanacions que ha anat fent l'European Agency for Development in Special Needs Education, des de 2003 –any europeu de les persones amb discapacitat–, ja que creiem fermament en aquest mosaic que és la Unió Europea. Tanmateix, i com a prèvies, volem destacar, d'una banda, les accions de dimensió europea que va engregar el Departament d'Ensenyament del 1994 al 2000 amb els programes institucionals Arion i Comenius per tal de conèixer la situació de l'escola inclusiva a Europa i el Manifest per una escola inclusiva del 2001, a partir de la constitució de la Plataforma Ciutadana per una Escola Inclusiva de Catalunya.

La Plataforma, formada per diverses entitats d'atenció a les persones amb discapacitat, professors i pedagogs, i pares de nens i nenes amb i sense discapacitat, presenta un manifest en el qual demana al Departament d'Ensenyament que el Pla Director de l'Educació Especial que estava aleshores en preparació sigui clarament inclusiu, i en especial que garanteixi l'escolarització dels menors amb discapacitat en centres ordinaris si així ho desitgen els seus pares o tutors, que aportí els recursos necessaris als centres ordinaris, públics i concertats, per poder-ho dur a terme, i que fomenti la reconversió dels centres d'educació especial en centres de recursos per a l'escola ordinària. Com veurem més endavant, la dimensió social és essencial.

Plans directors de l'educació especial

Al llarg d'aquestes darreres legislatures hem tingut tres plans directors. El primer no es va ni aprovar i els dos darrers no s'han desenvolupat per raons merament polítiques.

- a) L'any 1996 hi hagué un tímid intent del Pla director que pretenia delimitar l'alumnat amb necessitats educatives especials, redistribuir els recursos disponibles, definir els diferents perfils, reconvertir els centres d'educació especial en serveis sectoritzats d'atenció multiprofessional o centres de recursos, etc.
- b) El Pla director de l'educació especial a Catalunya presentat l'abril del 2003 per la Conselleria d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya se centra fonamentalment en l'atenció a l'alumnat amb discapacitat amb vista a considerar les seves necessitats educatives i identificar el suport i els recursos necessaris per al seu progrés personal, amb relació a les fites educatives, en contextos educatius comprensius. Amb aquesta finalitat, els objectius del Pla s'adrecen a l'alumnat amb necessitats educatives que pot necessitar que se li proporcionin serveis i suports educatius específics per aconseguir el major assoliment possible de les fites de creixement personal i progrés escolar. Els principis en els quals es fonamenta són:

- Normalització
- Integració
- Inclusió
- Personalització de l'atenció educativa
- Participació dels pares i de les mares de l'alumne/a i dels mateixos alumnes
- Sectorització
- Atenció interdisciplinària de l'alumnat
- Optimització dels serveis per a l'alumnat amb discapacitat

Té en compte els principis generals d'integració escolar i educació inclusiva, continguts en les recomanacions de l'Agència Europea per al desenvolupament de l'Educació Especial (2003). Cal avançar, progressivament, en l'escolarització de l'alumnat amb necessitats educatives específiques en entorns escolars ordinaris.

Les diferents fases del Pla havien de concloure el 2010. Tanmateix, i malgrat la seva vigència, no es va arribar a posar en marxa a causa del canvi de govern, que es va produir a final d'any.

a) El Departament d'Educació presenta el febrer de 2010 el Pla d'acció 2008-2015: *Aprendre junts per viure junts*, en el qual fixa les principals estratègies a seguir per fomentar l'escola inclusiva. Es fixa com a objectiu que el 70% dels alumnes amb discapacitat estiguin escolaritzats en centres ordinaris l'any 2015. El Pla recull els darrers avenços tècnics i legislatius en el camp de les necessitats educatives especials amb un nou paradigma clarament social de la discapacitat. Les mesures i accions per a avançar vers una educació més inclusiva de l'alumnat s'orienten fonamentalment a:

- Impuls de l'escolarització de l'alumnat discapacitat en centres ordinaris.
- Planificació d'un bon mapa escolar de l'educació especial, concretat per a cada comarca, a partir de la situació actual i la consegüent optimització de recursos.
- Impuls de la col·laboració dels centres d'educació especial per a l'atenció a l'alumnat discapacitat en centres ordinaris.
- Desenvolupament d'accions de suport al professorat per a l'atenció de tot l'alumnat en entorns escolars ordinaris: formació, banc de recursos, difusió de bones pràctiques...

Directrius, informes i treballs monogràfics de l'European Agency for Development in Special Needs Education (2003-2005)

La tendència actual a la Unió Europea, malgrat la insuficiència financera, l'existència d'un gran nombre de centres específics en alguns països, la difícil coordinació interdepartamental i les diferents velocitats, sensibilitats i concepcions de la discapacitat, és anar desenvolupant una política educativa dirigida a la inclusió de l'alumnat amb necessitats educatives especials en el si de l'escola ordinària, proporcionant als equips docents els suports necessaris per tal que l'alumne pugui participar plenament en el fet educatiu (personal complementari, materials, formació, equipaments, etc.).

Segons es desprèn dels diferents informes de l'European Agency for Development in Special Needs Education (2003), les tendències i avenços més importants serien els següents:

- Definició i readaptació progressiva dels centres específics d'educació especial com a centres de recursos per als centres ordinaris.
- Avenç legislatiu important cap a la inclusió, integrant l'educació especial dins l'escola ordinària.
- Elecció de centres per part dels pares i tutors.
- Creixent protagonisme en la praxi educativa de les ACI i els PEI.
- Progressiu canvi d'un paradigma psicomèdic per un de més educatiu i interactiu.

Mentre que els reptes, d'acord amb la mateixa Agència Europea, serien:

- Pressió per a obtenir millors resultats en termes de rendiment acadèmic, d'acord amb una filosofia mercantilista que ha envaït, també, l'àmbit educatiu.
- Alguns centres estan més predisposats a afavorir els alumnes que contribueixen a elevar els resultats.
- S'han de desenvolupar procediments de control i avaluació contextualitzats, ajustant mitjançant criteris científics i de forma adequada les necessitats de l'alumne.
- La inclusió en l'àmbit de secundària.
- Les darreres estimacions més realistes consideren que aquests darrers anys s'ha produït un lleuger increment en la segregació d'alumnat (aproximadament un 2% d'alumnes estarien escolaritzats en centres específics).
- Cal potenciar la descentralització dels serveis d'educació especial, atès que les autoritats locals, barris i ajuntaments poden controlar més fàcilment l'organització de l'educació especial en entorns més inclusius.
- La pressió de les famílies és un factor afavoridor de la inclusió (Saura, 2012).

En els mateixos informes de l'Agència, en relació amb les estratègies i bones pràctiques per tal d'anar avançant cap a una educació inclusiva, amb la participació de quinze països –Islàndia, Grècia, Àustria, Regne Unit, Bèlgica (CFR i CFL) Noruega, Suïssa, Luxemburg, Holanda, Portugal, França, Suècia, Irlanda, Finlàndia i Alemanya–, s'hi recullen les següents conclusions: (a) es fa palesa l'existència de classes inclusives en tots els països estudiats; (b) de l'evidència s'extrau que allò que és bo per als alumnes amb necessitats educatives especials ho és també per a tots els alumnes; (c) els problemes conductuals, socials i/o emocionals són el repte més important de la inclusió educativa; (d) el tractament de la diversitat o la diferència en les diferents aules és un dels problemes més greus.

Les condicions que, d'acord amb l'observació i estudi de casos, apareixen com a més rellevants en la pràctica dins les aules inclusives són: (a) actituds, bona disposició i efectivitat dels mestres envers les capacitats i les interaccions amb els alumnes amb necessitats educatives especials; (b) àmplia formació del mestre en atenció a la diversitat –capacitats, coneixement, experiència, enfocaments pedagògics, metodologia, materials, etc.–; (c) els mestres necessiten suport dins i fora de l'aula per part del director, autoritats educatives i comunitat en general; (d) les autoritats educatives han d'expressar adequadament la seva aposta per la inclusió educativa creant les condicions adequades que possibilitin un ús flexible dels recursos.

Finalment, les pràctiques observades dins les aules revelen cinc grups de factors que es mostren en tot moment eficaços per a l'educació inclusiva: (a) l'ensenyament cooperatiu entre mestres i companys dins i fora de l'aula i l'escola; (b) l'aprenentatge cooperatiu mitjançant cotutories i tutories entre companys, aprenent junts; (c) resolució de problemes en col·laboració amb l'alumne; (d) agrupacions heterogènies que permetin tractar la diversitat dins l'aula amb objectius diferenciats, rutes alternatives d'aprenentatge, flexibilitat, adaptacions, etc.; (e) ensenyament efectiu, que es concretaria en planificacions, valoracions i avaluacions adequades, confiança en tots els alumnes i orientació del currículum i els suports addicionals a les necessitats individuals de l'alumne, el qual disposarà d'un Pla Educatiu Individualitzat (PEI).

Fa al nostre país,
la normativa en
relació amb les
necessitats
educatives
especials
potencia la
inclusió de la
majoria de
l'alumnat dins
l'escola ordinària

En l'informe de 2005 en relació amb l'ensenyament secundari, l'agència amplia els factors d'eficàcia a: (f) sistemes d'aules de referència, ja que en alguns centres l'organització dels grups ha canviat dràsticament i els alumnes romanen en una àrea comuna, consistent en dos o tres aules on s'imparteixen quasi bé totes les matèries i on un petit grup de professors és responsable de la seva educació en aquestes aules de referència; (g) formes alternatives d'ensenyament que pretenen ensenyar als alumnes noves estratègies d'aprenentatge i resolució de problemes. Podem assegurar que, com més responsabilitat se'ls doni en relació amb el seu propi aprenentatge, major serà l'èxit de la inclusió a secundària.

Pel que fa al nostre país, la normativa en relació amb les necessitats educatives especials s'inclouria en el que s'anomena, en àmbit anglosaxó, *one track approach*, que potencia la inclusió de la majoria de l'alumnat dins l'escola ordinària (com a Grècia, Itàlia, Portugal, Suècia, Islàndia, Noruega i Xipre).

Itinerari recorregut

Anys 2003-2004

ABRIL: Compareixença de la Plataforma Ciutadana per una Escola Inclusiva al Parlament. La Comissió de Política Cultural aprova la creació d'una comissió parlamentària de seguiment de l'escola inclusiva que no s'arriba a posar en pràctica.

SETEMBRE: Resolució ENS/3844/2003, de 2 de desembre, per la qual es posen en marxa les primeres USEE (Unitats de Suport a l'Educació Especial).

Els centres ordinaris que escolaritzin grups d'alumnes amb necessitats educatives especials, susceptibles d'ésser escolaritzats en centres específics, es dotaran amb unitats específiques de suport a l'educació especial (USEE). Els professionals assignats a les unitats de suport prioritzaran en la seva intervenció l'acompanyament d'aquests alumnes, quan sigui necessari, en les activitats a l'aula ordinària i l'elaboració, coordinadament amb el professorat, de materials específics adaptats que facilitin la participació d'aquest alumnat en les activitats generals del grup.

Per tal de proporcionar l'atenció a l'aula ordinària i facilitar la incorporació de l'alumnat amb necessitats educatives especials en les activitats del grup, cal que la planificació prevegi diferents formes de participació segons les diverses possibilitats d'aprenentatge de l'alumnat.

Al llarg del temps, l'objectiu pel qual es van crear les USEE s'ha anat desvirtuant i en la majoria de casos s'han convertit en un espai més de segregació, com ja ho havien estat les UEE del Decret 299/1997.

NOVEMBRE: Programa 2004-2007: Una Educació per a la Catalunya del segle XXI. Neix amb l'objectiu de millorar la qualitat del sistema educatiu i té l'escola pública com a eix vertebrador del conjunt del sistema educatiu català. S'inclina clarament cap a un model d'escola inclusiva que tingui en compte tot l'alumnat sense exclusió i té com a objectius la reducció del fracàs escolar, crear trenta mil places d'escola bressol, la millora del rendiment general de l'alumnat, l'increment de formació professional i educació permanent i el fet de garantir la igualtat d'oportunitats.

Any 2005

FEBRER: Se celebra a Barcelona el Fòrum Social per l'Educació.

Any 2006

MARÇ: Govern, partits polítics i agents socials signen el Pacte Nacional per l'Educació, en el qual es recull, d'acord amb les recomanacions presentades mesos abans per un grup d'experts, la necessitat d'avançar cap a l'escola inclusiva com un dels eixos del futur sistema educatiu.

MAIG:

- S'aprova la LOE (Ley Orgánica de Educación). No diu res sobre escola inclusiva, únicament afirma que es garanteix l'ensenyament obligatori (primària i secundària) a "l'alumnat amb necessitat específica de suport educatiu" (article 3.8). A banda, l'article 2.1.b assenyalava com un dels objectius del sistema educatiu espanyol la "no discriminació de les persones amb discapacitat".
- El DINCAT (abans APPS) presenta el document "Cap a un sistema més inclusiu i respectuós amb la diversitat", amb interessants propostes de canvi i transformació del sistema de l'educació especial i les escoles d'educació especial des d'una perspectiva ecològica (DINCAT 2006).
- El Departament d'Educació organitza el 9 de maig una jornada tècnica de presentació de l'*Índex per a la inclusió* –eina d'abast internacional i altament consistent i contrastada–, traduït al català. Es considera una extraordinària eina al servei de la comunitat educativa per tal com promou la reflexió i la col·laboració entre tots els actors del sistema en relació amb les polítiques, cultures i pràctiques a l'escola.

JUNY: La Plataforma Ciutadana per una Escola Inclusiva, la Federació d'Associacions de Pares d'Alumnes de Catalunya (FAPAC), la Federació d'Associacions de Pares d'Ensenyament Secundari (FAPAES), l'Associació Catalana de Professionals dels Equips d'Assessorament Psicopedagògic (ACPEAP), la Federació de Moviments de Renovació Pedagògica de Catalunya, l'Associació de Mestres Rosa Sensat, l'Associació Catalana de Professionals dels Centres de Recursos Pedagògics, el Secretariat de l'Escola Rural i l'Associació de Directius dels Centres Educatius Públics de Primària i de Secundària (AXIA) s'uneixen per tirar endavant un projecte de reconeixement i difusió de bones pràctiques inclusives. Aquest projecte culminarà amb l'edició d'un llibre (*Bones pràctiques d'escola inclusiva*, ed. Graó, Barcelona, 2009), però no tindrà continuïtat pel tebi suport del Departament d'Ensenyament (Saura, 2012).

SETEMBRE: El curs 2006/2007 alguns centres d'ensenyament catalans comencen a treballar amb l'*Índex per a la inclusió*.

DESEMBRE: La Convenció per a la defensa dels drets humans de les persones amb discapacitat.

Quan, el novembre de 1989, s'aprovà la Convenció sobre els drets dels nens, aquest fou el primer tractat de drets humans que contenia una referència específica a la discapacitat (article 2 sobre la no discriminació i un article separat, el 23, dedicat exclusivament als drets i a les necessitats dels nens amb discapacitat). Nogensmenys, el setembre del 2006, es formulà l'observació general núm. 9 entorn dels nens amb discapacitat, davant les greus mancances en l'escolarització en països en desenvolupament i la manca d'accions preventives (UN, 2006).

La Convenció per a la defensa dels drets humans de les persones amb discapacitat, ratificada per la majoria d'estats membres de l'ONU el 30 de març del 2007 i pel nostre Estat el 3 de maig del 2008 –a dia d'avui: països signants, 154; ratificada, 124; signat el protocol opcional, 90; i ratificat protocol opcional, 74–, ja té plena vigència, amb la creació d'un comitè que monitoritzarà tot el procés i començarà a demanar comptes als estats davant de determinades polítiques que puguin atemptar a la igualtat d'oportunitats, a la negació d'ajustaments raonables, a la no discriminació i als drets i llibertats. En concret i pel que fa a l'Educació, el seu article 24 (Dret de les persones amb discapacitat a l'educació) no deixa gaires escletxes:

El dret de les persones amb discapacitat a l'educació s'ha de dur a terme sense discriminació i s'ha de basar en la igualtat d'oportunitats per a tot l'alumnat.

Els estats membre asseguraran un sistema d'educació inclusiu que:

- Desenvolupi al màxim el potencial humà, la personalitat, els talents i la creativitat sense exclusions per motius de discapacitat.
- Permeti les persones amb discapacitat l'accés a una educació primària i secundària inclusives, de qualitat, gratuïta i en igualtat de condicions que els altres i en la comunitat on visquin.
- Faci ajustaments raonables en funció de les necessitats individuals.
- Faciliti el suport necessari a l'alumnat amb discapacitat en el marc del sistema general d'educació per a la seva formació efectiva.
- Faciliti mesures de suport personalitzades i efectives en entorns que fomentin al màxim el desenvolupament acadèmic i social, de conformitat amb l'objectiu d'una plena inclusió.
- Faciliti l'aprenentatge del Braille, l'escriptura alternativa i altres sistemes i formats de comunicació augmentatius o alternatius, i habilitats d'orientació i de mobilitat així com la tutoria i suport entre iguals.

- La Convenció, com no podria ser d'altra manera, insta els estats a realitzar els ajustaments raonables convenients i a planificar des de la perspectiva del disseny universal.

Any 2007

El 17 de setembre el Ministeri d'Educació portuguès i l'Agència Europea per el desenvolupament de l'educació especial van promoure la Declaració de Lisboa, on joves amb discapacitat de 29 països van exposar els seus drets i les principals millores educatives a consolidar, així com els reptes de futur i les seves vivències entorn de l'educació inclusiva. “Els joves som els constructors del nostre futur”.

Any 2008

Del 25 al 28 de novembre els ministres d'educació, caps de Delegació i delegats de 153 estats membre, es van reunir a Ginebra en la 48a Conferència Internacional d'Educació.

En l'informe de conclusions de la conferència, es recull una crida als estats membre perquè adoptin l'enfocament de l'educació inclusiva tal com recull la Convenció de drets de les Persones amb discapacitats aprovada el 2006.

Any 2009

ABRIL: El Parlament Europeu, a través d'una resolució, rebutja la segregació dels fills dels immigrants en aules especials, temporals (aules d'acollida) o permanents.

JULIOL: S'aprova per ampli consens de les principals forces polítiques la Llei d'Educació de Catalunya (LEC). Aquesta llei determina que els centres del Servei d'Educació de Catalunya han de participar en l'adequada i equilibrada escolarització dels alumnes amb necessitats educatives específiques i s'han de comprometre a fomentar la pràctica de la inclusió pedagògica. L'article 81 diu que l'atenció educativa de tots els alumnes es regeix pel principi d'escola inclusiva. I en l'apartat 4 manifesta que, en relació amb els alumnes amb necessitats educatives especials, s'ha de garantir, prèviament a llur escolarització, l'avaluació inicial d'aquestes necessitats, l'elaboració d'un pla personalitzat i l'assessorament a cada família directament afectada. Aquests alumnes, un cop avaluades llurs necessitats educatives i els suports disponibles, si es considera que no poden ésser atesos en centres ordinaris, s'han d'escolaritzar en centres d'educació especial. Aquest apartat de la llei

diu també que aquests centres poden desenvolupar els serveis i els programes de suport a l'escolarització d'alumnes amb discapacitats als centres ordinaris que el Departament determini.

Abans, però, un esment del que estableix l'article 205.10 de la LEC: que els pressupostos de la Generalitat han de determinar la quantia del mòdul del concert per als centres d'educació especial, i que també poden ésser objecte de concert unitats destinades a prestar serveis i programes de suport a l'escolarització dels alumnes amb discapacitat en els centres ordinaris.

Any 2010

FEBRER: El Departament d'Educació presenta el Pla d'acció 2008-2015: *Aprendre junts per viure junts*, en el qual fixa les principals estratègies a seguir per fomentar l'escola inclusiva. Es fixa com a objectiu que el 70% dels alumnes amb discapacitat estiguin escolaritzats en centres ordinaris l'any 2015.

MARÇ: Conferència *Inclusive education: a way to promote social cohesion*, celebrada a Madrid. Participen aproximadament tres-cents delegats de quaranta països, la major part de la UE però també de Llatinoamèrica, així com membres de la Comissió Europea i del Parlament Europeu i representants de les comunitats autònomes i d'ONG internacionals de suport als discapacitats (Saura, 2012).

SETEMBRE: El curs 2010-2011 es posa en marxa un projecte pilot que ha estat, possiblement, l'experiència més interessant endegada en els darrers vint anys a Catalunya pel que fa a escola inclusiva. La resolució EDU/4168/2010 del Departament d'Educació de la Generalitat va seleccionar onze centres d'educació especial públics i vint-i-tres de concertats d'arreu del país per a dur a terme programes i serveis de suport a centres ordinaris, durant aquell curs i el següent, per a l'escolarització inclusiva d'alumnat amb discapacitat. L'experiment va finir el 31 d'agost de 2012 i a l'enterrament no hi va anar ningú. Llàstima. L'anàlisi i avaluació d'aquests programes hauria estat una excel·lent oportunitat per establir uns paràmetres d'acció educativa basats en l'evidència, però si aquesta avaluació es va arribar a fer, mai no l'ha vist ningú (Carbonell, 2014).

El Centre d'Educació Especial Aspasim –amb convenis experimentals des de l'any 2006 i amb concert educatiu específic d'acord amb l'article 205.10 fins a l'agost de 2015 amb el Departament d'Ensenyament– va ser un dels seleccionats com a centre de referència de les escoles i instituts dels districtes de Sarrià-Sant Gervasi, Ciutat Vella, Sant Martí i Horta, i com a proveïdor de programes específics de suport a la participació d'alumnat greument afectat en contextos ordinaris a la ciutat de Barcelona.

Durant els dos cursos que Aspasim va ser centre de referència i proveïdor de programes específics a Barcelona l'atenció a aquest alumnat es va concretar en un pla educatiu individualitzat que abraçava les següents àrees de suport:

Suport a alumnes	Suport tècnic a professionals
<p>Aprentatge dels continguts del currículum escolar a l'aula ordinària.</p> <p>Cura i higiene personal, alimentació i mitjans de transport.</p> <p>Sortides escolars, activitats de lleure i participació en altres activitats educatives generals.</p> <p>Desenvolupament personal de tasques escolars.</p>	<p>Concreció de mesures personalitzades d'avaluació i de participació a l'aula.</p> <p>Preparació de mesures generals comprensives d'ensenyament que incloguin l'alumnat amb discapacitat.</p> <p>Personalització, adaptació de materials per a la participació en l'ensenyament i l'aprenentatge de l'alumnat amb discapacitat.</p>
CENTRE D'EDUCACIÓ ESPECIAL ASPASIM A L'ESCOLA ORDINÀRIA	
Suport a pares, mares i tutors	Actuacions per a la millora de l'atenció
<p>Decisions sobre prioritats educatives, necessitats de suport i emplaçament o escolarització en el context de l'elaboració del pla individualitzat.</p> <p>Transicions escolars (escolarització, itineraris escolars generals i opcions posteriors a l'escolarització obligatòria, plans de transició a la vida adulta, etc.).</p>	<p>Logopèdia, plans de suport conductual positiu, teràpia relacional, musicoteràpia, treball social, educadors socials, auxiliars sanitaris, suport per a la participació en l'entorn, TIC.</p> <p>Fisioteràpia i suport neurològic i psiquiàtric.</p>

Al llarg d'aquests dos cursos vam donar diferents intensitats de suport, en estreta coordinació amb el Consorci d'Educació de Barcelona i els diferents EAP, a més de cent alumnes en quaranta-set centres educatius públics i concertats de gairebé tots els districtes de la ciutat de Barcelona. Deu voler dir alguna cosa que al llarg dels dos cursos només un alumne es va donar de baixa per trasllat a una escola d'educació especial (Carbonell, 2014).

NOVEMBRE: El 15 de novembre la Comissió Europea aprova l'Estratègia Europea sobre Discapacitat 2010-2020, on, entre altres coses, insta els estats membre a impulsar, potenciar i promoure: (a) mesures de reducció del fracàs escolar, (b) la detecció precoç de les necessitats educatives especials, (c) la formació continuada de tot el professorat, (d) l'educació inclusiva en totes les etapes educatives, amb els mitjans de suport necessaris, (e) l'accés a l'educació general dels infants amb discapacitat més greu, amb els suports individualitzats necessaris i (f) mobilitat i aprenentatge permanent del col·lectiu de persones amb discapacitat més greu.

Anys 2011-2013

NOVEMBRE 2011: INCLUD-ED *Strategies for inclusion and social cohesion from education* (2006-2011) és el projecte de recerca de més nivell científic fet mai en el marc de recerca de la Unió Europea, dirigit des de l'Estat espanyol pel Dr. Ramon Flecha, de la Universitat de Barcelona, amb un equip de cinquanta-tres investigadors de catorze països europeus. La primera part del projecte ens aporta els primers resultats d'unes pràctiques educatives efectives que augmenten els resultats acadèmics de tot l'alumnat i milloren la convivència tot fomentant la cohesió social. En destaquem:

- L'agrupament heterogeni de tot l'alumnat amb tots els recursos humans dins l'aula. La segregació fora de l'aula o del centre crea fracàs, problemes de convivència i malbaratament de recursos.
- Incorporar els recursos humans a l'aula ordinària.
- Trasllat a horari no lectiu de les activitats de reforç.
- Formació de familiars, no només dels professionals.
- Implicació de les famílies i de la comunitat en la presa de decisions sobre aspectes rellevants de la vida escolar (currículum, avaluació, organització del centre...).
- Formació científica del professorat.

MAIG 2013: La UNICEF publica l'*Estat mundial de la infància: nens i nenes amb discapacitat*, on tracta de visibilitzar els infants tot esperonant-nos a lluitar contra la institucionalització i la pobresa que la seva exclusió comporta, amb uns sistemes de salut i educació en autèntic perill de col·lapse. És colpidor el relat de Nicolae Poraico quan explica els maltractaments físics i emocionals soferts als onze anys en una institució per a persones amb discapacitat de Moldova. El 55% de nens al Regne Unit, d'acord amb un estudi de 2007, havia rebut tractes injustos a causa de la seva condició de persona amb discapacitat. Un altre estudi fet a Madagascar l'any 2009 comprovà que el 48% creia equivocadament que la discapacitat s'encomana. És important seguir lluitant contra l'estigma i el canvi d'actituds, i l'escola inclusiva és el primer pas. La feina que cal fer en l'àmbit de la transformació social és ingent.

NOVEMBRE 2013: Llei General de drets de les persones amb discapacitat i de la seva inclusió social 1/2013. La nova llei reunifica tota la normativa actual (Llismi i Lliondau) en un sol text, aportant claredat i seguretat jurídica i adaptant-se a la Convenció de l'ONU.

La llei blindava els drets de les persones amb discapacitat contra qualsevol forma de discriminació que suposi una barrera cap a la igualtat real i efectiva, la plena inclusió social, la igualtat d'oportunitats, la vida independent i l'accessibilitat universal.

La llei, malgrat tenir molt en compte l'opinió de les famílies a l'hora de triar el centre educatiu, potser no avança amb prou força en matèria educativa. D'una banda, fixa l'obligació per a les administracions educatives de regular els suports i ajustaments raonables per a la inclusió educativa i, per altra banda, estableix mesures de garantia addicionals, com que els centres específics hauran de crear les condicions necessàries per tal de facilitar la connexió amb els centres ordinaris i la inclusió dels seus alumnes en el sistema educatiu ordinari.

DESEMBRE 2013: Llei Orgànica 8/2013 de 9 de desembre per a la millora de la qualitat educativa, LOMCE.

Quadrienni involutiu (2011-2014)

In-Acció de govern

Malgrat que en campanya electoral² totes les forces polítiques coincideixen a valorar i admetre: (a) la necessitat de coexistència de les escoles especials i les ordinàries, (b) la progressiva reestructuració dels CEE cap a centres de recursos, (c) la indefinició i a voltes l'arbitrarietat del paper dels EAP, (d) la família com a peça clau i (e) la millora de la formació dels professionals, la realitat de les dues darreres legislatures ens evidencia una primera part d'aturada amb un consegüent procés de davallada espectacular, a bastament contestat per un moviment social d'escoles, entitats socials i educatives, partits polítics, premsa, Síndic, sindicats, famílies i societat civil en general, sense precedents, en defensa de l'escola inclusiva com a actiu social de primer ordre.

Les mesures que en aquestes darreres dues legislatures ha impulsat el Departament d'Ensenyament per tal de fer avançar l'escola inclusiva, d'acord amb l'ampli ventall de directrius legislatives, socials i jurídiques al seu abast s'han concretat en les normes i orientacions d'inici de curs i els següents documents: (a) *Objectiu de país 2011-2014*—que cap nen ni nena no es quedi enrere³ per tal de disminuir el fracàs escolar; (b) *Ofensiva de país a favor de l'èxit escolar a Catalunya 2012-2018*, per tal de millorar els nivells competencials, els rendiments dels alumnes en les proves PISA i reduir la taxa d'abandonament escolar prematur al 15% al final del 2018.

En aquests darrers quatre anys, malgrat que sembli un miratge, les accions per fer avançar l'escola inclusiva a Catalunya s'han concretat en: (a) dues resolucions amb guies i orientacions per a alumnat amb altes capacitats i trastorns de l'aprenentatge —àmpliament contestades per l'Associació Catalana de Psicopedagogia i Orientació (ACPO), atesa la clara regressió al model mèdic i psicopatològic, en detriment de l'educatiu—; (b) 25 USEE de les 178 previstes; (c) dos seminaris d'inclusió digital; (d) el suport escolar personalitzat (SEP), una estratègia a favor de l'èxit escolar; i (e) el

Pla Intensiu de Millora (PIM) adreçat a l'alumnat de primer curs de l'ESO només en els centres educatius públics.

A contrario sensu

Aquests darrers quatre anys, el Departament d'Ensenyament s'ha afanyat a: (a) reduir el temps de complement dels docents destinat a l'atenció a la diversitat, suprimint la sisena hora i permutant-la pel SEP –Suport Escolar Personalitzat–; (b) incorporar professionals el mateix dia d'inici de curs amb un 85% de jornada; (c) condicionar de manera gairebé simbiòtica les figures de vetllador a l'alumne; (d) desvirtuar el sentit de les Unitats de Suport a l'Educació Especial (USEE); (e) tergiversar i manipular la informació i les evidències amb dades sense traçabilitat interna i molt menys externa, fent cas omís a la comunitat educativa⁴; (f) dilatar les substitucions dels mestres; (g) difuminar les veritables funcions del mestre d'educació especial; (h) retallar en quatre anys un 13% el pressupost d'ensenyament fins a situar-nos a gairebé dos punts per sota de la mitjana europea del PIB –Catalunya, 3,45% i Finlàndia, 6%–; (i) incrementar la matrícula de les escoles d'educació especial en més d'un 20%, amb el corresponent risc de massificació; (j) reduir el percentatge d'alumnes amb necessitats educatives especials matriculats en centres ordinaris del 64% al 61% en dos cursos, situant Catalunya a la cua de l'Estat espanyol⁵; (k) no publicar a l'inici del curs escolar les estadístiques oficials d'ensenyament (falten els cursos 13/14 i 14/15); (l) Obviar les consideracions del Síndic de Greuges; (ll) no desenvolupar el mandat de la LEC en matèria d'escola inclusiva, en especial els articles 81 i 205.10; (m) menystenir i ignorar el darrer Pla director: *Aprendre junts per viure junts*, mantenint vigent un decret fet fa disset anys, clarament preinclusiu, i un llarg etcètera de mesures que s'han pres i moltes que s'han deixat de prendre a casa nostra en aquests anys, que han tocat seriosament la línia de flotació de tot el sistema d'atenció a la diversitat.

Re-acció social

Davant de les múltiples evidències de retrocés a Catalunya del model d'escola inclusiva, el 25 de juny de 2012, un grup de famílies de l'AMPA Aspasim, Escola Ordinària, va convocar una reunió d'urgència a la qual van assistir representants de la FAPAC, DINCAT, ECOM, Col·lectiu Papas de Àlex, i la Plataforma Ciutadana per una Escola Inclusiva a Catalunya, entre altres entitats, i prop de cent famílies. En la trobada es va evidenciar el malestar de les famílies que creuen en un model d'escola inclusiva i el fre que s'està posant a les escoles d'educació especial perquè segueixin oferint recursos i serveis de suport a l'escolarització dels alumnes amb necessitats educatives especials.

Aquest fou l'embrió del manifest amb gairebé nou mil signatures recollides en una setmana i escaig, amb les següents propostes lliurades al Departament d'Ensenyament per part de les entitats signants del "Manifest per la defensa de l'escola inclusiva, un model d'escola per a tothom", el 5 de juliol de 2012, per garantir el model d'escola inclusiva a Catalunya:

Proposta 1: Que el Departament d'Ensenyament presenti públicament una definició clara de les línies d'actuació del seu model educatiu.

Proposta 2: Que el Departament d'Ensenyament faci costat a la tasca dels Centres d'Educació Especial (CEE) com a proveïdors de serveis de suport a l'escolarització dels alumnes amb necessitats educatives especials (NEE). Per tant, se sol·licita una pròrroga de la Resolució EDU/4168/2010, de 22 de desembre o, en tot cas, una opció alternativa, tal com s'estableix a l'art. 205 de la LEC, tenint present les aportacions dels CEE i els agents educatius de la comunitat a través de la constitució de grups de treball de bones pràctiques.

Proposta 3: Que el Departament d'Ensenyament defensi el model d'escola inclusiva. Tenint present la situació en què actualment ens trobem, demanem el manteniment de tots els recursos i serveis per a l'atenció a la diversitat que, fins ara, s'estaven aplicant per a garantir una educació de qualitat als alumnes amb NEE.

Proposta 4: Per aquest motiu, sol·licitem que el Departament d'Ensenyament faciliti dades sobre l'escolarització d'alumnes amb NEE en escoles ordinàries:

- Evolució de l'escolarització d'aquests alumnes i previsió per al curs 2013/14.
- Perfil dels alumnes amb NEE.
- Tipus de suport que reben els alumnes amb NEE: (USEE, vetllador, etc.) i dades concretes al respecte.
- Intensitat dels suports que reben els alumnes amb NEE: ràtio, hores de dedicació, etc.
- Distribució territorial d'alumnes amb NEE.
- Ràtio d'atenció dels EAP a nivell territorial.
- Coordinació entre CDIAP i EAP per tal que als infants amb NEE puguin incorporar-se a P-3 a l'escola ordinària.

Proposta 5: Que a la pàgina web del Departament d'Ensenyament es faci visible i fàcilment accessible el model d'escola inclusiva com a un dels seus eixos d'actuació principals.

Proposta 6: Que el Departament d'Ensenyament revisi les instruccions del curs 2012/13, mantenir tots aquells punts que fan referència a l'escola inclusiva fent visible el Pla d'acció: Aprendre junts, per viure junts.

Proposta 7: Que el Departament d'Ensenyament vetlli pel manteniment de les places dels PQPI.

Proposta 8: Que el Departament d'Ensenyament constitueixi de nou el grup d'experts de seguiment de l'escola inclusiva a Catalunya format per diferents agents: universitat, sector de la discapacitat, EAP, inspecció, famílies, etc.

A la gairebé nul·la resposta a les legítimes demandes del manifest, malgrat les reunions posteriors mantingudes per la Direcció General d'Educació Infantil i Primària i la Subdirecció General d'ordenació i atenció a la diversitat amb representants del sector i les famílies, la pressió va anar augmentant al llarg del darrer any i mig: (a) diferents notes de premsa de la Plataforma Ciutadana per una escola inclusiva; (b) recomanacions del Síndic de Greuges demanant més garanties per al desenvolupament del principi d'educació inclusiva; (c) diferents denúncies de col·lectius de famílies i entitats en Televisió i premsa –TV3, TVE, BTV, *La Vanguardia*, *Ara*, *El País*, *El Mundo*, *El Punt-Avui*, *El Periódico*, etc.–, alertant de la reculada de l'escola inclusiva a Catalunya; (d) nota de l'Associació Catalana de Psicopedagogia i Orientació (ACPO) denunciant la clara involució a un model mèdic i psicopatològic, en detriment de l'educatiu; (e) trobades de famílies amb les autoritats educatives promogudes pel Col·lectiu Papas de Àlex a les Cotxeres de Sants denunciant situacions educatives vergonyants; (f) moció d'ICV-EUiA sobre l'escola inclusiva aprovada al Parlament; (g) Jornada l'Escola Inclusiva a Catalunya: “El repte d'aprendre”, organitzada per la Fundació ASPASIM, amb gairebé cinc-cents assistents i amplis debats entorn de l'escola inclusiva a partir de la conferència magistral del canadenc Gordon Porter –màxima autoritat mundial en la matèria– amb presència de tots els actors que la fan possible⁶; (h) moció del PPC sobre l'escola inclusiva que comptà només amb el suport d'ICV-EUiA, PSC i Grup Mixt.

El 22 d'abril de 2014, la consellera d'Ensenyament presentà al Parlament l'informe relatiu al compliment de la moció d'ICV-EUiA, on, per bé que algunes de les dades i argumentacions tenien poca consistència i evidenciaven contradiccions importants, s'expressà la voluntat de presentar un pla estratègic d'atenció a la diversitat en el marc d'una escola inclusiva a l'inici del curs 2014-2015.

El 15 de juliol de 2014 es produí el cessament de les titulars de la Direcció General d'Educació Infantil i Primària i la Subdirecció General d'ordenació i atenció a la diversitat, Sres. Alba Espot i Cristina Pellisé.

El pla estratègic no només no es presentà a l'inici de curs sinó que en la presentació del curs 2014-2015, la consellera no va pronunciar una sola paraula referida a l'escola inclusiva.

Una mirada endavant: per què seguir lluitant?

Malgrat els discursos acientífics i discriminatoris que sobre la suposada influència negativa de l'alumnat amb NEE sobre l'alumnat que no les té, l'informe ISEI-IVEI (2002) destacà, entre d'altres resultats positius, que (a) no hi ha cap desavantatge en els alumnes sense discapacitat en relació amb els seus coetanis d'escoles que no integren alumnat amb discapacitat, (b) tant en els alumnes sense discapacitat com en els alumnes integrats s'observa una mateixa tendència cap a l'augment significatiu en el desenvolupament social, l'augment de la interacció cooperativa i el descens significatiu de l'activitat en solitari i (c) l'evolució dels alumnes integrats segueix les mateixes pautes que les dels seus companys.

La inclusió d'alumnat amb discapacitat no té cap efecte negatiu en el rendiment escolar de l'alumnat sense discapacitat

En relació amb la mateixa qüestió, un informe recent de l'OMS de juny de 2011 recull, també, el sentir majoritari que la inclusió d'alumnat amb discapacitat no té cap efecte negatiu en el rendiment escolar de l'alumnat sense discapacitat.

Cassandra (2004) realitza un estudi comparatiu en sis corporacions escolars d'Indiana, amb la participació de vint-i-tres escoles –inclusives i tradicionals– i una mostra de quatre-cents vint-i-nou alumnes amb discapacitat, sobre els efectes de les escoles inclusives en el conjunt de l'alumnat amb i sense discapacitat. Els resultats revelen que els alumnes sense discapacitat educats en escoles inclusives progressen significativament més en matemàtiques i lectura. Pel que fa als alumnes amb discapacitat, l'anàlisi comparatiu no aprecia diferències significatives en el nivell de resultats de matemàtiques i lectura. Tanmateix, la revisió de les mitjanes i els percentatges dels diferents grups ens indiquen un major nivell d'aprenentatge en els entorns inclusius, la qual cosa reforça la tesi central que tants autors defensen: si no hi ha diferències significatives en el rendiment acadèmic i en el desenvolupament psicosocial, és obvi que educar l'alumne amb discapacitat en els entorns menys restrictius no és només una opció raonable sinó que hauria de ser prioritària.

És important seguir lluitant contra l'estigma i el canvi d'actituds, i l'escola inclusiva és el primer pas per avançar en una societat més digna i justa.

Els costos socials de l'exclusió són massa elevats en termes de discriminació i fins i tot en índex més elevats de pobresa. L'eliminació de les barreres en l'àmbit físic i sobretot en el de les actituds i la correcta informació és fonamental i porta nombrosos beneficis per a les persones, com l'increment de l'autoestima, el benestar i l'autonomia. Aquest fet alhora porta implícit beneficis per al conjunt de la societat, inclosa una major cohesió social.

L'escola inclusiva no és ni una quimera ni un impossible, és un dret, és una inversió a llarg termini per a gaudir d'una societat on també tothom hi tingui el seu lloc, el seu espai vital i la màxima consideració i reconeixement com a ésser humà.

Sense aquest primer contacte amb la diversitat a l'escola, és molt difícil transformar el pitjor aliat amb què tan sovint ens anem trobant: les actituds, aquesta crosta emocional que ens insensibilitza i ens aïlla de l'altre.

No ens podríem perdonar perdre una generació sencera. De fet, com s'ha vist al llarg de l'article, ho tenim gairebé tot de cara per ser optimistes i redreçar un rumb que no hauria d'haver virat mai.

Efren Carbonell i Paret
Llicenciat en Ciències de l'Educació
Director de la Fundació ASPASIM
aspasim@cim.es

Bibliografia

Capellas, N. (2014). "Plans individuals per aprendre junts". En: *El Diari de l'Educació*.

Carbonell, E.; Batllori C.; Muñoz, J.; Saltor, A. (2004). "Inclusió educativa d'alumnat amb greus barreres per a l'aprenentatge i la participació, també en l'ensenyament secundari". En: *Suports* vol. 8 núm. 2, p. 132-147.

Carbonell, E.; Capella, N.; Creuheras, M.; Escudero, G.; Milian, M. (2007). "Transformació d'un centre d'educació especial en centre proveïdor de recursos per a la inclusió educativa d'alumnat amb greus barreres a l'aprenentatge i participació. Cee ASPASIM, 20 anys d'un procés". En: *Àmbits de la Psicopedagogia*, núm. 21. p. 37-43.

Carbonell, Efren (2012). *En profunditat: L'escola inclusiva, una escola per a tothom*. Butlletí d'Infància (DGAIA) núm. 54, Conselleria de Benestar Social i Família.

Carbonell, Efren (2014). "El paper de les escoles d'educació especial en el camí cap a la inclusió". En: *El diari de l'educació*, 21.03.2014

Carbonell, Efren (2014). "Condicions per a l'èxit de l'escola inclusiva". En: *Perspectiva escolar*, núm. 374, p.14-19.

Cassandra, M. C; et al. (2004). "Academic Progress Across inclusive and traditional Settings". En: *Mental Retardation*, vol. 42, núm. 2 p. 136-144, abril 2004.

DINCAT (2006). *Cap a un sistema més inclusiu i respectuós amb la diversitat*. Barcelona

European Agency for Development in Special Needs Education. Meijer, C. J. W. (Editor) (2003). *Special Education across Europe in 2003: Trends in provision in 18 European Countries*. Middelfart. Denmark: European Agency for Development in Special Needs Education.

- European Agency for Development in Special Needs Education.** Meijer, C. J. W. (Editor) (2003). *Inclusive education and classroom practices*. Midelfart. Denmark: European Agency for Development in Special Needs Education.
- European Agency for Development in Special Needs Education.** Meijer, C. J. W. (Editor) (2007). *Lisbon declaration*. Midelfart. Denmark: European Agency for Development in Special Needs Education.
- Gómez, S. C.** (2013). *Inclusion*, vol. 1, p. 1-4.
- INCLUDED** (2011). <http://www.ub.edu/included-ed/>
- ISEI-IVEI** (2002). *Influencia de la presencia del alumnado con NEE en el rendimiento del alumnado ordinario*: Instituto Vasco de Evaluación e investigación Educativa. Govern Bas. **Jarque, J. M.** (2014). “El lent procés cap a l’escola inclusiva”. En: *Perspectiva escolar*, núm. 375 - maig/juny, p. 6-123.
- ONU** (2007). *Convenció per a la defensa dels drets humans de les persones amb discapacitat*.
- Saura, V.** (2012). *L’etat de l’escola inclusiva a Catalunya*. Treball monogràfic.
- UNESCO** (2008). 48a Conferència Nacional d’Educació. Ginebra.
- UNICEF** (2013). *Estat mundial de la infància: nens i nenes amb discapacitat*. Nacions Unides.

-
- 1 Destaco el Decret 117/84 –encara vigent– d’ordenació de l’educació especial per la seva integració en el sistema escolar ordinari. Aquí sí que trobem una definició de l’educació especial: “El conjunt de recursos personals, tècnics i materials posats al servei del sistema escolar ordinari perquè aquest respongui al dret a l’educació dels alumnes amb necessitats educatives especials” i segons la qual els centres d’educació especial formen part d’aquest conjunt de recursos (Jarque, 2014).
  - 2 Dades extretes de les Jornades organitzades per la Plataforma Ciutadana per una Escola inclusiva, juntament amb la FAPAC i l’Associació Catalana de Professionals dels Equips d’Assessorament Psicopedagògic (ACPEAP) el 5/10/2010 i el 16/11/2012.
  - 3 Sobta constatar que l’any 2002 el president George W. Bush va treure un mantra gairebé idèntic per combatre el fracàs escolar: *No Child Left Behind*.
  - 4 En les notes de premsa del Departament d’Ensenyament de 13 d’agost de 2012 i 18 d’octubre de 2013, el percentatge d’alumnes amb NEE escolaritzats en centres ordinaris s’incrementa de cop un 11%, 7.000 alumnes més, amb la categoria d’altres...
  - 5 La FAPAC ho denuncia a *El País*, *Punt Diari* i *La Vanguardia* el 18 de juny de 2014.
  - 6 El document de síntesi es troba a la pàgina web: www.aspasim.es
-